

či intenzitet i dugovječnost autorova trajanja i vrlo žive prisutnosti u hrvatskoj književnoj i kazališnoj zbilji osamdesetih i devedesetih godina minulog stoljeća i u prvom desetljeću ovoga stoljeća. Važno je pritom naglasiti kako bez obzira na različitost djela na kojima se provodila analiza te autorskih pristupa, metodologija, teza i zaključaka, gotovo svi potpisnici pogovora dijele jednak stav: da je riječ o dosljednome zastupniku jasne, čvrste i prepoznatljive književne i kazališne poetike koju je javnost objeručke prihvatila.

Treći i posljednji dio knjige sastoji se pak od ništa manje vrijednih "dodataka" u kojima su sadržani popisi Gavranovih prozih djela, djela za djecu i mlade te kazališnih tekstova, ali i podaci o izvedbama, izdanjima i emitiranju njegovih djela, dakle od faktografije koja dajući uvid u golem i raznovrstan opus i neobično snažnu književnu i kazališnu, domaću i inozemnu recepciju, precizno i iscrpno potkrepljuje sve tekstove razmatrane u knjizi, ali i nesumnjivo predstavlja poticaj za neke nove i još nenapisane analize.

Iako raznovrsna, sva tri dijela knjige povezana su i čvrsto premežena, zajednički sklapajući sliku o književniku i kazališnome čovjeku Miri Gavranu – iskrenome zaljubljeniku u svoj posao koji, međutim, i unatoč golemom uspjehu ostaje velikim dijelom samozatajan i nesebično spreman na pomoć drugima. Drugim riječima, dramatičar kojemu se kao jedna od glavnih vrlina pripisuje umijeće pisanja *bien faite, well made* ili, po naški rečeno, *dobro skrojenih* komada, pred-

stavio se i dobro skrojenom knjigom koja nam nudi uvid u njegov poetički kredo, pregled mišljenja struke u rasponu duljem od dva desetljeća i, završnim popisima izvedbi i izdanja, činjeničnu potkrepu jednoga osebnog i ne samo za naše prilike po mnogočemu iznimnoga autorskog, književnog i kazališnog fenomena.

Lucija Ljubić

Tranzicijski mutanti mračne prošlosti

Antologija novije češke drame, priredila Kamila Černà, Hrvatski centar ITI, Zagreb, 2009.

Prikazi antologija stranih drama nerijetko završavaju jednako: izricanjem nade da će se odabrane i prevedene drame naći i na domaćim pozornicama te tako, uz čitateljski, pružiti svojim recipijentima i kazališni doživljaj. S *Antologijom novije češke drame* nije tako pa zato ovaj prikaz i započinje sa suprotne strane. Knjiga je izišla lani u prosincu, a u Hrvatskoj su bile već dvije premijere dvaju dramskih tekstova predstavljenih u knjizi. Najprije je u svibnju 2009. u zagrebačkom GDK Gavella, a u režiji Dore Ruždjak Podolski, izvedena drama Petra Zelenke, *Slučajevi običnog ludila*, koja je u knjizi, u prijevodu Renate Kuchar, objavljena kao *Priče o običnom bezumlju*, a potom je u studenome u Zagrebačkom gradskom kazalištu Komedija, u režiji Jirija Menzela, izvedena drama Václava Havela *Odlazak* (u prijevodu R. Kuchar u knjizi pod naslovom *Odlazanje*). Ma koji bio razlog tom svojevrsnom češkom prodoru na zagrebačke pozornice uočiti objavljivanja knjige, ipak je za svaku pohvalu što su te drame uprizorene, pružajući uvid u suvremenu češku dramsku produkciju.

Među hrvatskim izdavačima Hrvatski centar ITI jedan je od najzaslužnijih za ponudu upravo te vrste uvida, posebice ima li se na umu slabija prolaznost dramskog teksta kod čitateljske publike. U deset godina stvoren je već zavidan niz suvremenih stranih dramskih naslova s područja škotske, makedonske, austrijske, talijanske, mađarske i francuske drame. Neke su od njih i izvođene u hrvatskim kazalištima, a neke još čekaju svoje redatelje, ali ostaje nepobitna činjenica da sve širi uvid u stranu dramsku književnost omogućuje i usporedbe s hrvatskim prilikama, stvarajući ili slabije poveznice među kulturnim sredinama o kojima dramski autori pišu. Zahvaljujući priređivačici Kamili Černà koja je knjigu opremila i jezgrovitim i informativnim predgovorom, *Antologija novije češke drame* nedvojbeno pruža obilje usporedbi s hrvatskim dramskim pismom tog vremena, spontani asocijativni nizovi nesumnjivo će u tekstovima čeških dramatičara nametnuti neke poveznice s našim dramatičarima. Ipak, nije tu riječ samo o stilskim srodnostima – čini se da nas zaokupljaju slične teme, zacijelo izazvane sličnim stajanjima u društvu i suvremenom životu uopće.

Odabrani autori i njihove drame nesumnjivo svjedoče o tome, jednako kao što se i u kontinuitetu stanja novije češke drame šezdesetih godina i suvremenosti mogu uočiti sličnosti s domaćom dramom. U antologiju je uvršteno petero autora: dvojica već afirmiranih – Václav Havel i Milan Uhde, te troje mlađih autora –

Markéta Bidlasová, David Drábek i Petr Zelenka. Nazivajući šezdesete godine vremenom *opuštanja* koje je i među mladim naraštajima posjedovalo posebno mjesto u kulturnoj svijesti, K. Černá navodi i procvat kazališnih scena na kojima su se ovjeravali domaći dramski tekstovi, ali probijali su se i u kazališni prostor Zapadne Europe. Među najznačajnijim su predstavnicima toga vremena Havel i Uhde te Josef Topol, Pavel Kohout, Lidvík Aškenazy, Ivan Klíma i Ladislav Smoček. Šezdesetih su se godine kristalizirala dva pravca u dramskoj književnosti: pjesnička drama lirskih metafora i modelska drama kao osebujan tip teatra apsurda s Havelom kao najizrazitijim predstavnikom. Od 1968. nastupilo je razdoblje *normalizacije* kad su neki dramatičari emigrirali, a neki ostali u Čehoslovačkoj, ali bez mogućnosti da se njihove drame uprizore. Ipak, bilo je to vrijeme kad je eksperimentalna kazališna scena bila vrlo živa i posjećena. Paraboličnost je nastupila u dramama druge polovice osamdesetih, kad su dramatičari pjesničkim metaforama kritizirali životni pragmatizam, a pojavila se i postmodernistička drama. Na samom kraju desetljeća demokratizacija je omogućila da se na sceni ponovno pojave djela dotad zabranjenih autora, ali neki su od njih prestali pisati, poput Havela, jer su se politički angažirali. Početak devedesetih, slično kao i u nas, nije ponukao pisce da se pozabave suvremenom zbiljom, a češke drame na pozornici nisu nailazile na odjek u publici. Godine 1992. pokrenut je natječaj za dramatičare "Alfréd

Radok" na kojem su pobjeđivali namlađi autori, većinom s praške i brnjanske akademije, koji su pisali raznorodne drame, a poveznica među njima može se pronaći u sklonosti grotesknom. Tek se od 2005. pojavljuju drame koje tematiziraju nedavnu češku povijesnu zbilju, a javlja se i politička satira. Antologija koju je sastavila K. Černá izbor je od petero dramatičara i njihovih drama koje su stilski, kompozicijski i uže tematski posve različite, ali ipak je moguće pronaći poveznice.

Izbor od pet drama otvara Václav Havel svojom dramom u pet činova pod naslovom *Odlazjenje*. Tematizirajući odlazak političara s vlasti i dolazak nove političke garniture, Havel uključuje i intertekstualne doskočice iz Čehovljeva *Višnjika* i Shakespearea *Kralja Leara* premještajući tako posve konkretnu radnju suvremene Češke u vječna civilizacijska pitanja o vlasti, njezinoj zlorabi i kratkotrajnosti, ali i uključujući posve osobna pitanja poremećenih međuljudskih odnosa. Sudar svjetova koji se događa u kontaktu smjene vlasti i nesigurnih, nepouzdatih ljubavnih veza, praćen je detaljima tranzicijskog društva u kojemu samodopadnu i napudranu političku elitu koja se i na odlasku namješta pred fotografskim objektivima želeći zadržati barem pokoju umjetninu iz rezidencijalne vile, ako ne i vilu samu, zamjenjuje nova politička elita koja beskrupulozno ruši sve pred sobom želeći graditi trgovačke centre i noćne klubove, dok se predstavlja kao pronesitelj novoga i kvalitetnijeg života. Havel u svojoj drami nije zaobišao ni

utjecaj tabloida simboličnog naziva *Fuj* i novinare koje manje zanimaju politička pitanja, a puno više privatni detalji iz života političara, kao ni poplavu biografa ulizica koji čekaju svojih pet minuta slave. Milan Uhde u ovom je izboru zastupljen dramom *Čudo u kući Jada* (prijevod R. Kuchar), komedijom u dva dijela, koja obiluje grotesknim elementima, izazivajući smijeh što zapinje u grlu. Tematizirajući potiskivanu obiteljsku dramu koja se događala tijekom i poslije Drugoga svjetskog rata, dramatičar prikazuje rasap obitelji izazvan slučajnim, svakodnevnim događanjima. Zlokoban susjed s kosom na početku drame pojavljuje se kao vjesnik zla, a njegov odlazak na kraju drame uslijedi tek kad se sve tajne razotkriju. Alegoričnost oštećenog vodovoda i cijevi koje više ne mogu obuzdati tlak vode koja kroz njih protječe samo je jedna od naznaka loših obiteljskih odnosa koji otkrivaju mučne događaje iz prošlosti i obrazlažu obiteljski nesklad: ludilo, raspad braka, pitanje nasljedstva... Tek majčino priznanje o židovskom podrijetlu i odricanje roditelja od vlastitog djeteta donosi razrješenje obiteljske drame.

Scenarist i dramatičar Petr Zelenka autor je *Priče o običnom bezumlju*, u prijevodu R. Kuchar, drame kojom je pozeo uspjeh u Češkoj i inozemstvu. Zamišljena je kao niz kraćih prizora u kojima se susreću neobične, groteskne egzistencije nekolicine ljudi različitih dobi i interesa, a u središtu je Petr, pomaknuti mladić koji je beznadno zaljubljen u čudakinju Janu koja ga je ostavila, a pojavljuje se još

nekoliko likova sa suludim planovima i navikama. Početna zamisao o tome da samog sebe u paketu poštom pošalje na adresu ljubljene djevojke svoju refleksiju pronalazi na kraju kad Petr doista samog sebe zapakira adresirajući pošiljku na Čečeniju. Groteskna pomaknutost svoje objašnjenje pronalazi u replici: *Gomila ljudi je uvjereni kako su ljudi, ali njihova je tajna u tome što su posve normalni. Kad pogledaš oko sebe vidjet ćeš gomilu tobožnjih ludaka, ali nikoga tko je doista pomahnitao*, kaže Jiří. Apsurdne situacije u koje Zelenka dovodi svoje likove samo su odraz groteskne zbilje i želja za bijegom – ali kamo? *Plesači na vodi* Davida Drábeka, u prijevodu Katice Ivanković, drama je sastavljena od petnaest više ili manje kratkih prizora koji prate trojicu prijatelja što se redovito okupljaju na rekreaciji – sinkroniziranom plivanju, sve dok Filip ne poželi zauvijek ostati u vodi pa mu narastu i plivače kožice, a on postane pravo vođeno biće. Nadrealnost njegove preobrazbe i bijega u drukčije, neobične i nove životne sfere jedan je od izlaza iz situacije koji dramatičar nudi između replika ostalih likova o suvremenom načinu života. Medijsko nasilje koje se provodi utrkom *paparazza*, *reality showovima* ili planiranim i izazvanim tučnjavama navijačkih bandi u televizijskom studiju, natjecanje u histeriji rasapa vrijednosti druga je polovica života koji žive Drábekovi likovi dok nastupaju u plitkim televizijskim emisijama ili se uspinju na tron medijskih mutanata prerastajući u voditeljske zvijezde rođene ni iz čega.

Posljednju dramu u ovom izboru napisala je Markéta Bidlasová – *Zamčica*, u prijevodu K. Ivanković, određena je kao *komedija iz šume*, a riječ je o nadrealnom dramskom tekstu koji otkriva poveznice sa psihoanalitičkim elementima iz vremena djevojačkog sazrijevanja. Dva para sestara, mlađi i stariji, u poetično osmišljenim prizorima evociraju neugodne, opasne i mračne doživljaje iz vremena odrastanja uz nasilnog oca, miješaju se sadašnjost i prošlost te zbiljsko i nezbiljsko, a veze s realnošću gotovo da su posve ukinute i kao da se dramska radnja preselela u neko somnabulno stanje.

Nesumnjivo, i novijom je češkom dramatikom zagospodarila groteska i crni humor te pomaci u nadrealno kao izraz bijega od zbilje i potrage za utočištem. Odabrane češke drame pokazuju veći broj sličnosti i s hrvatskom suvremenom dramskom produkcijom implicirajući zajedničku bitku s medijskim mutantima mračne prošlosti, političke i osobne. Možda je doista jedino rješenje u plivačim kožicama i bijegu u vodu – sve dok bjegunci ne završe u vodovodnoj cijevi pa izazovu poplavu. A tada nastaje nova drama.